

Психологічна ресурсність у структурі суб'єктності особистості

Shtepa O.S. Psychological resourcefulness in the structure of subjectness of personality / O.S. Shtepa // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 27. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 661–675.

О.С. Штепа. Психологічна ресурсність у структурі суб'єктності особистості. У статті наведено результати теоретичного аналізу та систематизування результатів емпіричного дослідження контекстуальної відповідності психологічної ресурсності до таких феноменів суб'єктного досвіду, як життестійкість та життєві завдання. Проблему рівня вияву психологічної ресурсності у структурі суб'єктності сформульовано з погляду здатності людини до самовизначення. Психологічну ресурсність означено як уміння людини актуалізовувати власні ресурси та оперувати ними. За результатами багатофакторного та ієрархічного багатофакторного аналізу, а також регресійного та кластерного аналізу з'ясовано чинники психологічної ресурсності, компоненти суб'єктної активності, уточнено супідрядність особистісної ідентичності, особистісної зрілості, життестійкості особистості. Зокрема встановлено, що головними чинниками психологічної ресурсності є смисложиттєві орієнтації та життестійкість особистості. Доведено, що компонентами суб'єктної активності є базові переконання, мотиваційні цілі, компетенції та копінг-стратегії особи. Водночас психологічна ресурсність є компонентою не суб'єктної активності, а життестійкості особистості. Різномірність вияву психологічної ресурсності зумовила доцільність її позиціонування як психологічного феномена не в ієрархізованій структурі, а у холономній. За результатами теоретичного узагальнення даних емпіричного дослідження обґрунтовано рівень вияву психологічної ресурсності у холономній структурі суб'єктності особистості. Показано, що психологічна ресурсність маніфестує на такому рівні суб'єктності, як ставлення людини до себе та інших, та є компонентою життестійкості, а функціональні властивості психологічної ресурсності є компонентами персональної ресурсності.

Ключові слова: психологічна ресурсність, суб'єктність, особистісна ідентичність, базові переконання, життестійкість, смисложиттєві орієнтації, особистісна зрілість, мотиваційні цілі, копінг-стратегії, життєві завдання.

Е. С. Штепа. Психологическая ресурсность в структуре субъектности личности. В статье представлены результаты теоретического анализа и систематизации результатов эмпирического исследования контекстуального соответствия психологической ресурсности и таких феноменов субъектного опыта, как жизнестойкость и жизненные задания. Проблему уровня проявления психологической ресурсности в структуре субъектности сформулировано с точки зрения способности человека к самоопределению. Психологическую ресурсность определено как умение человека актуализировать свои ресурсы и оперировать ими. На основе результатов многофакторного и иерархического многофакторного анализа, а также регрессионного и кластерного анализа определены детерминанты психологической ресурсности, компоненты субъектной активности, уточнено соотношение личностной идентичности, личностной зрелости, жизнестойкости личности. Установлено, что детерминантами психологической ресурсности являются смысложизненные ориентации и жизнестойкость личности. Обосновано, что компонентами субъектной активности являются базовые убеждения, мотивационные цели, компетенции и копинг-стратегии личности. Вместе с тем, психологическая ресурсность является компонентой не субъектной активности, а жизнестойкости личности. Разноуровневость проявлений психологической ресурсности обусловила целесообразность её позиционирования как психологического феномена не в иерархизированной структуре, а в холономной. На основе результатов теоретического обобщения данных эмпирического исследования обосновано уровень проявления психологической ресурсности в холономной структуре субъектности личности. Аргументировано, что психологическая ресурсность манифестирует на таком уровне субъектности, как отношение человека к себе и другим, и является проявлением жизнестойкости, а функциональные качества психологической ресурсности являются компонентами персональной ресурсности.

Ключевые слова: психологическая ресурсность, субъектность, личностная идентичность, базовые убеждения, жизнестойкость, смысложизненные ориентации, личностная зрелость, мотивационные цели, копинг-стратегии, жизненные задачи.

Постановка проблеми. У сучасній гуманістичній психології набуває сили тенденція обґрунтовувати здатність особистості долати складні життєві ситуації наявністю у неї психологічних ресурсів. Підґрунтям для характеристики зв'язку міри ресурсів особи та рівня життєвих труднощів, що можуть бути нею конструктивно пережиті, можна вважати когнітивно-феноменологічний підхід до тлумачення адаптивної поведінки Р. Лаціруса, а також М. Перре та М. Рейчерса (за В. Абабков, М. Перре [1, с. 34]). Нині у теоретичному аспекті ресурси особистості визначають як міру особистісного потенціалу особистості [6], при

цьому допускаючи можливість ототожнення понять потенціалу та життєстійкості [5]. У практиці психологічного консультування ресурси визначають як внутрішні сили, які необхідні людині для конструктивного додання життєвих криз [9], а також вважають, що ресурси людини виявляються саме як ефект пережитих людиною життєвих труднощів [10, с.198–205]. Водночас теоретична й практична психологія дотепер впевненіше оперує кількісною характеристикою ресурсів людини, не розкриваючи поняття «ресурсність особистості», тобто якісної властивості особистості, що пояснює не лише кількість та види наявних у людини психологічних ресурсів, а й те, якою мірою вона уміє ними оперувати.

Вважаємо, що концепт «психологічна ресурсність» є складно дифініційованим як з причини відсутності тривалий час його операціоналізації, так і через невизначеність сфери вияву феномена ресурсності. На нашу думку, визначення метарівня психологічної ресурсності у теоретичному аспекті дозволить здійснити його феноменологічний аналіз, а у практичному – виокремити функціональні особливості. Допускаємо, що визначення особливостей психологічної ресурсності в контексті життєстійкості особистості може піднести розв'язання проблеми визначення сфери вияву ресурсності до рівня суб'єктності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття ресурсності переконливо обґрунтовано в науковій літературі у напрямках екзистенційної надійності та мотивації можливостей. Зокрема прагнення людини до чуття екзистенційної надійності розкрито С. Хобфоллом в авторській концепції «консервування ресурсів», що пояснює прагнення людей інвестувати свої зусилля у накопичення власних ресурсів, тобто захистити від втрачання, або відновити ресурси, а також набути нових ресурсів, їхнім стремлінням підвищити впевненість у власному майбутньому [13]. Науковець схарактеризував володіння людиною власними матеріальними та нематеріальними (бажання та переконання), зовнішніми (соціальними) та внутрішніми (самоповага, життєві цілі) ресурсами як персональну ресурсність особистості [3, с.304–305]. Ідея С. Хобфолла щодо персональної ресурсності була операціоналізована Н. Водоп'яною та М. Штейном [3, с.304], але в літературі з питань досліджень ресурсів особистості нам не трапилося даних щодо застосування відповідного опитувальника з метою визначення контекстуальної валідності концепту ресурсності.

У тлумаченні Л. Завалкевич ресурсність особи є головним показником здатності людини повноцінно й ефективно застосо-

увати власні внутрішні резерви, тобто реалізовувати мотивацію можливостей. Автор пов'язує ресурсність із гнучкістю поведінки, але аргументації щодо вказаної сфери вияву ресурсності як психологічного феномена не наводить [4, с.24].

Отож, більш переконливим виявився погляд на ресурси як міру вияву особистісного потенціалу Д. Леонтєва. Науковцем теоретично показано відповідність ресурсів людини до певних складових особистісного потенціалу, який визначає, на скільки психологічне благополуччя та якість життя людини залежать від неї самої, а не від сприятливого збігу обставин [6]. Теза щодо ініціативності й відповідальності людини за власну самореалізацію дала нам можливість припустити, що психологічна ресурсність може бути виявом не стільки потенціалу людини (як міри можливостей), скільки суб'єктності особистості (як способу реалізації можливостей). Відтак, у межах понять потенціалу та життестійкості ресурсність мала характеризувати більшою мірою кількісний аспект здатності людини долати складні життєві ситуації, а у співвіднесенні з суб'єктністю можуть виявитися якісні властивості ресурсності.

Суб'єктність визначають як інтегративну властивість особистості, що характеризує її стійкість, життєздатність, професійну та особистісну продуктивність [8, с.225]. Відокремлюючи суб'єктність та суб'єктивність дослідники підкреслюють, що саме у суб'єктності розкривається творча здатність людини до перетворення середовища як свободи творення буття, що відображає її власні задуми та смисли [8, с.267]. В. Татенком прокоментовано критеріальну модель суб'єктності Р. Харре, що розкриває психологію суб'єкта як такого, який спроможний як дистанціюватися від впливів оточення, так і контролювати їх, водночас зберігаючи здатність змінювати власний спосіб життя та ідентичність (за В. Татенко [11, с.334]). На погляд В. Татенка, критеріями суб'єктності людини доцільно допускати такі, як усвідомленість нею інтенції, реалізація суб'єктних потенцій, здатність до самовизначення, спроможність до творення, здатність до рефлексії, спираючись на індивідуальний досвід задля подальшого самоперевершення [11, с.336–337]. О. Бондаренко схильний розглядати суб'єктність як етичний вимір становлення особистості та характеризувати певні аспекти проблеми суб'єктності особистості. Науковець вважає, що персоналізація людиною власного подальшого особистісного буття відбувається саме на рівні суб'єктності як здатності самовизначення [2, с.61].

Отже, ми припустили, що рівень вияву психологічної ресурсності слід визначати у сфері суб'єктності відносно таких конструктів, як життестійкість, ідентичність, особистісні смисли.

Основний матеріал та результати дослідження.

Парадигма дослідження є гуманістичною, її головними принципами, що окреслюють особистість, є такі: цілісність особистості, її здатність до самодетермінації, проактивність особистості, нелінійність розвитку. Головною умовою розвитку особистості допускається потреба людини бути зрозумілою та прийнятою іншими, а також її потреба у наявності життєвих смислів та реалізації особистісного потенціалу.

Актуальність дослідження полягає у характеристиці контекстуальної відповідності психологічної ресурсності до феномена суб'єктності. Науковою новизною дослідження є емпіричне обґрунтування рівня вияву психологічної ресурсності у структурі суб'єктності особистості. Теоретична значущість результатів дослідження умотивована обґрунтуванням доцільності холономної структури суб'єктності особистості.

Метою статті є презентування результатів емпіричного та теоретичного обґрунтування рівня вияву психологічної ресурсності у структурі суб'єктності особистості. **Метою дослідження** було визначення емпіричної багатофакторної моделі суб'єктності та теоретичне узагальнення емпіричних результатів у вигляді структури суб'єктності особистості. Об'єктом дослідження є самосвідомість особистості; предметом – характер зв'язків між компонентами суб'єктного досвіду людини. Методи дослідження: 1) емпіричні – метод опитування, метод багатофакторного аналізу, кореляційного аналізу, метод кластерного аналізу; 2) теоретичні – метод аналізу, узагальнення, концептуалізації. У дослідженні взяли участь 275 осіб віком 20-75 років (з них 173 жінки та 102 чоловіки).

Компоненти суб'єктності базуються на основі критеріальної моделі суб'єктності В. Татенка [11, с.336–337]. Емпіричними дескрипторами суб'єктності визначено такі: життестійкість, особистісна ідентичність, персональна ресурсність, смисложиттєві орієнтації, копінг-стратегії, особистісна зрілість, мотиваційні цілі, базові переконання, суб'єктна активність та операціональні характеристики життєвих завдань, соціальні компетенції, психологічна ресурсність.

Психологічну ресурсність ми визначаємо як уміння людини актуалізовувати власні особистісно-екзистенційні ресурси з метою саморозвитку й надання підтримки іншим та оперува-

ти ресурсами, тобто знати їх та вміти використовувати й оновлювати.

Діагностичний інструментарій склали такі методики: тест життєстійкості Д. Леонт'єва та Є. Рассказової (адаптація Д. Леонт'євим та Є. Рассказовою опитувальника Hardiness Survey С. Мадді), методика вивчення особистісної ідентичності Л. Шнейдер, тест «Життєві завдання особистості» (розробка колективу лабораторії соціальної психології особистості Інституту соціальної та політичної психології НАПН України під керівництвом Т. Титаренко), опитувальник втрат і набуття персональних ресурсів Н. Водоп'янової та М. Штейна (розроблено на основі ресурсної концепції психологічного стресу С. Хобфолла), тест смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонт'єва (адаптована версія тесту «Ціль у житті» (PIL) Дж. Крамбо та Л. Махоліка), опитувальник адаптивної поведінки (WOCQ) (адаптація С. Хаїрової), методика Ш. Шварца «Портрет цінностей» (PVQ) (адаптація І. Семків), шкала базових переконань Р. Янова-Бульмана (адаптація О. Кравцової), шкала соціальних компетенцій Р. Хінша та С. Віттманна, авторський опитувальник особистісної зрілості, авторський опитувальник психологічної ресурсності.

Емпіричні завдання дослідження: 1) визначити факторну модель компонент суб'єктності, 2) з'ясувати чинники психологічної ресурсності, 3) встановити вміст компонент суб'єктності, а також до складу якої компоненти суб'єктності входить психологічна ресурсність, 4) виокремити компоненти психологічної ресурсності, 5) визначити головні особистісно-екзистенційні ресурси тої компоненти суб'єктності, до складу якої входить психологічна ресурсність. Теоретичні завдання дослідження: 1) проаналізувати супідрядність компонент суб'єктності на основі емпіричних даних, 2) концептуалізувати емпіричну інформацію у вигляді структури компонент суб'єктності, 3) узагальнити дані щодо рівня вияву психологічної ресурсності у структурі суб'єктності.

З метою визначення факторної моделі компонент суб'єктності було застосовано багатфакторний аналіз (метод Varimax normalized, extraction: Principal components, факторна вага $>0,7$). За результатами багатфакторного аналізу з'ясовано, що феномен суб'єктності на емпіричному рівні характеризується 24-факторною моделлю, що в сукупності описує 86,5% дисперсії даних у групі досліджуваних. Фактор 1, що пояснює 16,8% дисперсії даних, містить такі шкали: загальний рівень життєстійкості, усі шкали тесту смисложиттєвих орієнтацій; фактор

2 (8,6%): переконання щодо контрольованості світу, самоконтролю, везіння, базове переконання «самоцінність»; фактор 3 (6,6%): загальний рівень психологічної ресурсності та шкали психологічної ресурсності (знання власних ресурсів, уміння їх використовувати й оновлювати); фактор 4 (5,6%): переконання щодо цінності власного «Я»; фактор 5 (4,8%): операційна характеристика життєвих завдань «цілісність життя»; фактор 6 (4,5%): переконання щодо прихильності світу, переконання щодо доброти людей, базове переконання «віра у те, що у світі більше добра, ніж зла»; фактор 7 (3,9%): копінг-стратегії «самоконтроль», «пошук соціальної підтримки», «побудова плану дій»; фактор 8 (3,7%): мотиваційна ціль «універсалізм»; фактор 9 (3,5%): копінг-стратегії «прийняття відповідальності» та «позитивна переоцінка»; фактор 10 (3,2%): соціальні компетенції «уміння виявляти почуття» та «уміння пропонувати власну підтримку іншим»; фактор 11 (2,8%): соціальна компетенція «уміння розв'язувати проблеми»; фактор 12 (2,6%): мотиваційна ціль «безпека», суб'єктна активність; фактор 13 (2,5%): копінг-стратегія «конфронтація», операційна характеристика життєвих завдань «стратегія»; фактор 14 (2,4%): соціальна компетенція «здатність довіряти іншим»; фактор 15 (2,3%): соціальна компетенція «здатність надихати інших»; фактор 16 (2,0%): соціальна компетенція «уміння позбавлятися напруження»; фактор 17 (1,9%): мотиваційна ціль «самоцінність»; фактор 18 (1,8%): особистісно-екзистенційний ресурс «віра у добро», компонента особистісної зрілості «автономність»; фактор 19 (1,6%): мотиваційна ціль «гедонізм»; фактор 20 (1,5%): особистісно-екзистенційний ресурс «прагнення до мудрості»; фактор 21 (1,4%): компонента особистісної зрілості «синергічність»; фактор 22 (1,3%): базове переконання «переконаність, що світ сповнений сенсу»; фактор 23 (1,24%): копінг-стратегія «уникання», компонента особистісної зрілості «контактність»; фактор 24 (1,2%): соціальна компетенція «уміння висувати нові стимули у роботі».

За результатами ієрархічного багатфакторного аналізу (метод Secondary&Primary(Unique)) встановлено, що головними чинниками загального рівня психологічної ресурсності, загального рівня життєстійкості, компоненти життєстійкості «включеність» є, по-перше, загальний рівень смисложиттєвих орієнтацій та компонента смисложиттєвих орієнтацій «процес життя»; по-друге, мотиваційна ціль «самоцінність», по-третє, компонента особистісної зрілості «синергічність».

З метою встановлення змісту компонент суб'єктності, а також компоненти суб'єктності, до складу якої входить психологічна ресурсність, було застосовано покроковий регресійний аналіз (метод Regression (Stepwise)) та кластерний аналіз (Three Diagram for 6 Variables, метод Single Linkage/Eukclidean distances). З'ясовано, що компонентами загального рівня життєстійкості є такі: загальний рівень смисложиттєвих орієнтацій, загальний рівень психологічної ресурсності, базове переконання «віра у те, що в світі більше добра, ніж зла», компонента особистісної зрілості «толерантність», соціальна компетенція «здатність довіряти іншим», копінг-стратегія «конфронтація», мотиваційна ціль «традиція», операційна характеристика життєвих завдань «гнучкість». Компонентами загального рівня смисложиттєвих орієнтацій є такі: загальний рівень життєстійкості, персональна ресурсність, соціальна компетенція «уміння виявляти почуття», базове переконання «переконаність, що світ сповнений сенсу», операційна характеристика життєвих завдань «стратегія». Компонентами особистісної ідентичності є такі: компонента життєстійкості «прийняття ризику», копінг-стратегія «побудова плану дій», мотиваційна ціль «гедонізм», базове переконання «віра у те, що в світі більше добра, ніж зла», особистісно-екзистенційний ресурс «впевненість у собі», компонента особистісної зрілості «толерантність». Компонентами суб'єктної активності є такі: компонента особистісної зрілості «синергічність», переконаність у власному везінні, компонента смисложиттєвих орієнтацій «результативність життя», соціальна компетенція «уміння об'єднувати інших». Компонентами персональної ресурсності є такі: загальний рівень смисложиттєвих орієнтацій, базове переконання «переконаність, що світ сповнений сенсу», компонента особистісної зрілості «контактність», шкала психологічної ресурсності «уміння оновлювати ресурси», соціальна компетенція «уміння виявляти почуття». Компонентами психологічної ресурсності є такі: компоненти особистісної зрілості «глибинність переживань», «автономність», «життєва філософія», копінг-стратегія «самоконтроль», компонента смисложиттєвих орієнтацій «процес життя», базове переконання «самоцінність», мотиваційна ціль «універсалізм». Встановлено, що суб'єктна активність, персональна ресурсність та особистісна ідентичність входять до кластеру 1, що сполучається через шкалу «загальний рівень смисложиттєвих орієнтацій» з кластером 2, що містить шкали «загальний рівень життєстійкості» та «загальний рівень психологічної ресурсності». Відтак з'ясовано, що психологічна

ресурсність входить до складу життестійкості. Водночас розширений кластерний аналіз (Three Diagram for 65 Variables, метод Single Linkage/Eukclidean distances) показав, що головні складові психологічної ресурсності – знання власних ресурсів та уміння їх використовувати й оновлювати – входять до одного кластеру із компонентами особистісної зрілості (зокрема, «автономність», «глибинність переживань», «толерантність», «контактність», «самоприйняття», «децентрація»). За допомогою кореляційного аналізу за критерієм Спірмена ($p < 0,001$) уточнено, що між загальним рівнем психологічної ресурсності та загальним рівнем життестійкості, а також такими компонентами особистісної зрілості, як «глибинність переживань», «життєва філософія», «автономність», є прямий зв'язок на рівні $r = 0,47-0,60$.

З метою визначити головні особистісно-екзистенційні ресурси життестійкості було застосовано покроковий регресійний аналіз (метод Regression (Stepwise)), за результатами якого встановлено, що головними ресурсами життестійкості є такі: «прагнення до мудрості», «впевненість у собі», «успіх», «уміння оновлювати власні ресурси».

З метою визначити рівень вияву психологічної ресурсності в структурі суб'єктності ми спиралися на результати багатофакторного та кластерного аналізу та дійшли таких висновків: 1) чинниками психологічної ресурсності є смисложиттєві орієнтації, зокрема «процес життя», та така риса особистісної зрілості як «синергічність»; 2) психологічна ресурсність є компонентою життестійкості та характеризується високим рівнем контекстуальної конвергентної відповідності до загального рівня життестійкості, 3) головні компоненти психологічної ресурсності – знання, уміння використовувати й оновлювати власні ресурси – контекстуально наближені до компонент особистісної зрілості.

Тлумачення супідрядності компонент суб'єктності ми ґрунтували на даних регресійного аналізу, оскільки факторна модель суб'єктності, хоч і розкриває складну диференціацію феномена суб'єктності, але через незначні дисперсії неможливо охарактеризувати її головні складові. Ми звернули увагу на те, що кожна з допустимих головних компонент суб'єктності – життестійкість, особистісна ідентичність, психологічна ресурсність, смисложиттєві орієнтації – містить певне базове переконання. На наш погляд, базові переконання як вияв певного особистого досвіду людини можуть бути критерієм для виокремлення рівнів суб'єктності. У даних регресійного аналізу ми звернули увагу на взаємовключеність компонент суб'єктності. Зокрема, як персональна ресурсність

є компонентою смисложиттєвих орієнтацій, так і смисложиттєві орієнтації є компонентою персональної ресурсності; водночас смисложиттєві орієнтації є компонентою життєстійкості, а життєстійкість, у свою чергу, є компонентою смисложиттєвих орієнтацій. Аналіз даних регресійного аналізу довів недостатню вмотивованість для вибудови компонент суб'єктності в ієрархічну структуру. На нашу думку, сумірність компонент суб'єктності найповніше розкривається у холономній структурі.

Ідея холономної структури належить Л. Дорфману [7, с.103], який обґрунтував ідею холону як доцільну для пояснення неієрархізованого співвідношення цілого та частин. Ми вважаємо, що ідея холономності певного феномена найчіткіше розкривається у класичних пейзажах японської культури, де митець одночасно змальовує три «рівні» пейзажу, які пов'язані між собою ландшафтом та замислом автора.

У холономній структурі феномена допускається наявність трьох рівнів, що не характеризуються рангом. Водночас допустимий рівень холономної структури містить рівень А, на якому існує певне «перше» ціле. Рівень Б містить частини цього «першого» цілого і водночас включає певне «друге» ціле, яке не є супідрядним «першому», але показує його функції. Рівень В включає частини «другого» цілого [7, с.99–103].

Наше бачення щодо рівня вияву психологічної ресурсності у холономній структурі суб'єктності особистості проілюстровано на рис 1.

Ґрунтуючись на емпіричних даних, ми допускаємо, що рівень А холономної структури суб'єктності є рівнем смисложиттєвих орієнтацій, рівнем смислів особистості. Визначальним «цілим», ядром цього рівня суб'єктності є персональна ресурсність, що характеризує підстави для впевненості людини в майбутньому та виявляється у чутті екзистенційної надійності [13].

На рівень Б проектується компоненти персональної ресурсності: переконаність особи, що світ сповнений сенсу; соціальна компетенція умінь виявляти почуття; уміння людини оновлювати власні ресурси. Ми допускаємо, що психологічна ресурсність виявляється як «друге» ціле на рівні Б – рівні феномена життєстійкості. Такі функціональні виміри «другого» цілого, як мотиваційні цілі універсалізму та традиції, а також копінг-стратегії – самоконтроль і конфронтація, соціальна компетенція умінь довіряти іншим, базова переконаність у самоцінності – розширюють контури проекції персональної ресурсності на площині життєстійкості та розкривають характер здатності особистості

проживати та успішно долати життєві труднощі. Допускаємо, що, спроектовані на площину життєстійкості компоненти персональної ресурсності характеризують функціональні особливості психологічної ресурсності. Зокрема, на рівні базових переконань розкривається контрфорсивна функція психологічної ресурсності, що виявляється у здатності особи до знаходження у собі чи інших певної опори, конструюванні життєвих екзистенціалів; на рівні мотиваційних цілей виявляється трансформувальна функція, що забезпечує транспонування проживання людиною складних життєвих ситуацій у її унікальний життєвий досвід; на рівні соціальних компетенцій – дискурсивна, що розкривається у ставленні людини до життя з позиції можливостей; на рівні копінг-стратегій – функція балансування, що характеризує готовність особи ресурсно реагувати на стресові ситуації різного рівня складності (виклику, загрози, втрати). У свою чергу, психологічна ресурсність має проєкцію у вигляді головних компонент особистісної зрілості (автономності та життєвої філософії) на рівень В – площину особистісної ідентичності.

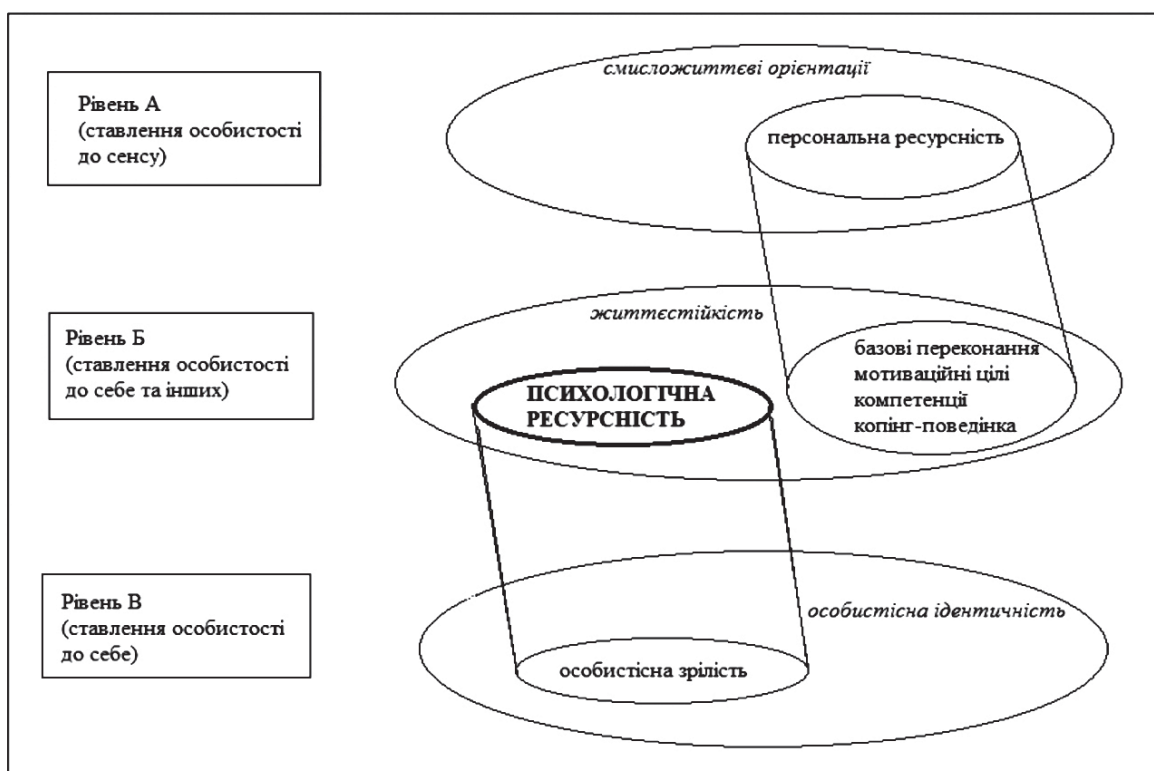

Рис.1. Рівень вияву психологічної ресурсності у холономній структурі суб'єктності особистості

Схарактеризований зміст сумірних рівнів суб'єктності уможливив допустити, що на кожному з рівнів суб'єктності йдеться про певний локус самовизначення особи. Так на рівні особистісної ідентич-

ності самовизначення відбувається в аспекті ставлення людини до самої себе, що виявляється у головному ресурсі «впевненість у собі» та толерантності, яка вказує на рівень особистісної зрілості.

На рівні життєстійкості виявляється спрямованість особистості, що вибудовується у векторах ставлення до себе та ставлення до інших. Ресурсна людина через толерантність визначає власну життєву позицію, а реалізує її через чуття самоцінності та уміння насичено, змістовно будувати власне життя. Особа здатна поєднати прагнення збереження традицій і солідарності з іншими зі стремлінням відстоювати справедливість і вибудувати власну стратегію життя. У площині життєстійкості й психологічної ресурсності головними операційними характеристиками життєвих завдань є гнучкість та стратегія, у яких, на наш погляд, розкривається здатність ресурсної людини сприймати життя з позиції можливостей.

На рівні смисложиттєвих орієнтацій особа здійснює самовизначення у ставленні до сенсу, тобто змісту власного життя. Вважаємо, що саме на цьому рівні людина приймає рішення щодо ставлення до життєвих обмежень.

Якщо погодитися із В. Франклом стосовно того, що людина реалізує себе настільки, наскільки реалізує сенс [12, с.17], тоді, за ідеєю екзистенціаліста щодо способів зробити життя осмисленим [12, с.24], на рівні ідентичності людина робить власне життя сповненим сенсу через те, що вона бере від нього; на рівні смисложиттєвих орієнтацій – через ставлення до факторів, що обмежують життя; а на рівні життєстійкості локус психологічної ресурсності визначає те, що людина дає життю.

Враховуючи, що психологічна ресурсність у факторній математико-статичній моделі суб'єктності обіймає третій за значущістю фактор, допускаємо, що саме компонента психологічної ресурсності розкриває суб'єктність як здатності людини до самовизначення. Образно кажучи, психологічна ресурсність стає змістовим акцентом у перспективі феномена суб'єктності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сформульовано проблему рівня вияву психологічної ресурсності у структурі суб'єктності як здатності людини до самовизначення. Доведено, що компонентами суб'єктної активності є базові переконання, мотиваційні цілі, компетенції та копінг-стратегії особи. Обґрунтовано, що психологічна ресурсність є компонентою життєстійкості особистості. Різноманітність вияву психологічної ресурсності зумовила доцільність її позиціонування як психологічного феномена не в ієрархізованій структурі, а у холономній.

Показано, що психологічна ресурсність маніфестує на такому рівні суб'єктності, як ставлення людини до себе та інших, і розкривається у типі спрямованості особистості.

Визначення суб'єктності як сфери вияву психологічної ресурсності та рівня її прояву – життестійкості – дає змогу у подальшому здійснити емпіричну перевірку контекстуальної валідності авторського опитувальника психологічної ресурсності.

Список використаних джерел

1. Абабков В. А. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, терапии / В. Абабков, М. Перре. – СПб. : Речь, 2004. – 166 с.
2. Бондаренко О. Ф. Суб'єктність як етичний вимір: у пошуках вітчизняної традиції у психотерапії / О. Бондаренко // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С.52–69.
3. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса / Н.Е. Водопьянова. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с.
4. Завалкевич Л. Е. Развитие психологической гибкости как фактор эффективности менеджерской деятельности / Л. Завалкевич // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №1. – С. 15–29.
5. Калашникова С.А. Личностные ресурсы как интегральная характеристика личности / С. Калашникова // Молодой учёный. – 2011. – №8. – Т.2. – С.84–87.
6. Леонтьев Д. А. Проект Ф-98 «Разработка показателей и анализ факторов развития личностного потенциала и психологического благополучия учащихся в системе общего образования» : [Электронный ресурс] / Д. Леонтьев. – Режим доступа : www.macsi.ru/biblio/P-F-98.ppt
7. Полисистемное исследование индивидуальности человека / под ред. Б. А. Вяткина. – М. : ПЕР СЭ, 2005. – 384 с.
8. Психология человека в современном мире. Том 3. Психология развития и акмеология. Экзистенциальные проблемы в трудах С. Л. Рубинштейна и в современной психологии. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – 400 с.
9. Розенберг В. Как найти достойный выход / В. Розенберг // Psychologies. – 2012. – №72. – С.124.
10. Рубштейн Н. Полный тренинг по развитию уверенности в себе. 73 упражнения, которые сделают вас абсолютно уверенным человеком / Н. Рубштейн. – М. : Эксмо, 2009. – 224 с.

11. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології / В. Татенко // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С.316–358.
12. Франкл В. Воля к смыслу / В. Франкл [пер. с англ.]. – М. : Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 368 с.
13. McPadden K. S. Hobfoll COR-theory : [Електронний ресурс] / К. McPadden. – Режим доступу: http://wfnetwork.bc.edu/encyclopedia_entry.php

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Ababkov V. A. Adaptatsiya k stress. Osnovy teorii, diagnostiki, terpii / V. Ababkov, M. Perre. – SPb. : Rech, 2004. – 166s.
2. Bondarenko O. F. Subyektivist yak etychnyi vymir: u poshukakh vitchyznyanoi trduzii v psykhoterpii / O. Bondarenko // Liuduna. Subyekt. Vchynok: Filosofske-psykhologichni studii / za zag. red. V. O. Tatenka. – K. : Lybid, 2006. – S.52–69.
3. Vodopyanova N. E. Psichodiagnostika stressa / N.E. Vodopyanova. – SPb. : Piter, 2009. – 336s.
4. Zavalkevuch L. E. Razvitie psichologicheskoy gibkosyi kak factor effektivnosti manadzherskoy deyatel'nosti / L. Zavalkevuch // Praktychna psikhologiya ta sotsialna robota. – 2004. – №1. – S. 15–29.
5. Kalachtikova S. A. Lichnostnyye resursy kak integretivnaya kharakteristika lichnosti / S. Kalachtikova // Molodoy uchenyy. – 2011. – №8. – T.2. – S.84–87.
6. Leontyev D. A. Priekt F-98 «Razrabotka pokazateley i analiz faktorov pazvitiya lichnostnogo potentsiala i psichologicheskogo blagopoluchiya ychshchikhsya v sisiteme obshchego obrazovaniya» : [Elektonnyi resurs] / D. Leontyev. – Rezhym dostupu: www.macsi.ru/biblio/P-F-98.ppt
7. Polisistemnoye issledovaniye individualnosti chloveka / pod. red. B. A. Vyatkina. – M. : PER SE, 2005. – 384 s.
8. Psikhologiya chloveka v sovremennom mire. T.3. Psikhologiya pazvitiya I akmeologiya. Ekzistentsialnyye problem v trudakh S. L. Pubinshteyna I v sovremennoy psikhologii. – M. : Izd-vo «Institut psikhologii PAN», 2009. – 400s.
9. Rozenberg V. Kak nayti dostoinnyy vykhod / V. Rozenberg // Psychologies. – №72. – 2012. – S.124.
10. Rubshteyn N. Polnyy trening po razvitiyu uverenosti v sebe. 73 uprazhneniya, kotoryye sdelayut vas absolyutno uverennym chlovekom / N. Rubshteyn. – M. : Eksmo, 2009. – 224 s.

11. Tatenko V. O. Subiektno-vchynkova paradygma v suchsnii psychologii / V. Tatenko // Liuduna. Subyekt. Vchynok: Filosofsko-psychologichni studii / za zag. red. V. O. Tatenka. – K. : Lybid, 2006. – S.316–358.
12. Frankl V. Volia k smyslu / V. Frankl [per. s angl.]. – M.: Aprel-Press, Ixd-vo EKSMO-Press, 2000. – 368s.
13. McPadden K. S. Hobfoll COR-theory : [Електронний ресурс] / K. McPadden. – Режим доступу: http://wfnetwork.bc.edu/encyclopedia_entry.php

O.S. Shtepa. Psychological resourcefulness in the structure of subjectness of personality. The article presents the theoretical analysis results and systematization of the results of empirical research of contextual correspondence of psychological resourcefulness with such phenomena of subjective experience as hardiness and life objectives. The problem of the level of manifestation of psychological resourcefulness in the structure of subjectness is formulated from the standpoint of person's ability for self-determination. Psychological resourcefulness is defined as person's ability to actualize own resources with the aim of self-development and helping others and the ability to operate resources. Having applied multi-factor and hierarchic multi-factor and as well regression and cluster analysis the factors of psychological resourcefulness were established, components of subjective activity were found, co-subordination of personal identity, personal maturity, and hardiness were specified. In particular, it was established that the main factors of psychological resourcefulness were life-sense orientations and hardiness. It was proved that basic beliefs, motivational goals, competences and coping-strategies of a person were components of subjective activity. Simultaneously, psychological resourcefulness is the component of personal hardiness rather than subjective activity. Multi-layered nature of psychological resourcefulness causes its positioning as psychological phenomenon in holonomic rather than hierarchic structure. The results of theoretical generalization of the data of empirical research allow grounding the level of manifestation of psychological resourcefulness in holonomic structure of subjectness of personality. It is shown that psychological resourcefulness manifests on such level of subjectness as person's attitude towards oneself and others, and it is a component of hardiness, and functional properties of psychological resourcefulness are components of personal resourcefulness.

Key words: psychological resourcefulness, subjectness, personal identity, basic beliefs, hardiness, life-sense orientations, personal maturity, motivational goals, coping-strategies, life goals.

Received October 14, 2014
Revised November 16, 2014
Accepted December 07, 2014